

Un episodi a l'atzar

Tres societats en simbiosi en un llibre. La convivència entre tres cultures antagòniques marca els primers compassos de la història del País Valencià. Una convivència que la crisi interna i les pressions externes a la llarga van fer impossible.

Ferran Garcia-Oliver

Aquella nit de gener de 1499 era molt freda, però el poble, la Taverna dels cristians o Gebal Cobra dels moros, no dormia, vetlava vora el foc. Es tractava del ritual de sociabilitat per excel·lència de les alqueries de la Valldigna, com arreu del país. Les amistats s'hi teixien, per damunt de les confessionalitats religioses insalvables, malgrat l'adscripció ètnica, de classe fins i tot.

Apropem el nostre microscopi a una llar. Naze és l'amfitriona que ens obri les portes. El marit, Mahomat Negral, no és a casa; els seus negocis de petita mercaderia el reclamen sovint en les principals viles i, sobretot, a la capital, on es troba rematant certes transaccions de draps i un censal, l'addició de la petita noblesa indígena. Entre la colla que comparteixen les flames distingim el fill del matrimoni, un adolescent, i el veí Rodalla, als quals s'afe-

giran un poc més tard Pel·luix Zignell, el fuster, i fra Joan Sahoner, monjo convers del monestir de Valldigna i col·lector de les rendes. La «muralla de la llengua» s'hi enfondrava: tots parlaven algaravia; les pautes d'hospitalitat permetien idíl·lics instants d'entesa entre l'islam i el cristianisme; les jerarquies socials es neutralitzaven fugisserament per crear moments de plàcida bonhomia, ja que «estigueren fins a grant nit, e après que avien dit a Rodalla e lo fill d'ella dir huna cançó estigueren gran nit; e prengant al dit frare Johan que anàs a dormir, dix que no volia restar perquè lo marit d'ella no y era». El cistercenc, prudent i agraït, preferí passar la nit en casa d'un altre amic, en la d'Abraham Deganí.

Convivències, solidaritats

I això enmig d'una allau de proclames incendiàries contra els *altres* valencians, i dels rumors àgilment manipulats d'una revolta generalitzada

La jueria valenciana.

mudèjar en connexió amb els seus cor-religionaris nord-africans i granadins, a punt de sucumbir. Malhiem-nos dels memorials, de les queixes, de la parafernàlia dels discursos militants. O bé resituem-ho en el seu estricte i ensems difús marc de les ideologies dominants, que s'estavellen contra la indefugible convivència diària, davant la ineluctable realitat material, econòmica, perquè al capdavant els «moros de la terra» són fonts de rendes i prosperitat. L'oratòria antimusulmana al camp s'havia suavitzat —quan no anul·lat—

durant la tardor medieval a partir d'uns contactes inevitables, capaços de generar amistats insubornables i nombrosos actes de companyonia, mentre que a la ciutat covà un clima més receptiu i sensible, arrelà la neurosi, la por a l'aixecament definitiu, sense que açò tampoc no signifiqués topar al món urbà amplis inventaris de solidaritats.

Negar la discriminació fóra absurde, la *minorització nacional* del moro —i del jueu— fou implacable, la degradació de la seua condició econòmica i social també. A força, tanmateix, d'insistir en el negatiu de la fotografia s'ha fornit un quadre eternament degradat, fosc i servil, dels fidels de la mesquita. Burns, l'optimista —amb escriu—, per això està tan mal vist per aquests topants. El mudèjarisme militant com a categoria històrica m'em-

Reunió d'estudiosos musulmans.

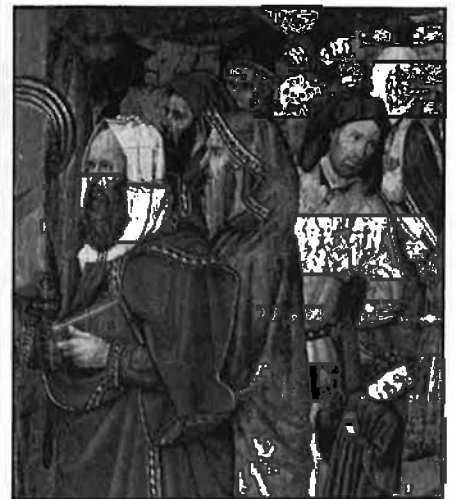

Primavera

NOVETATS en LLIBRES

<p>edicions 62 s/a</p>	 <p>Editorial Laia</p>
<p>MAL DE LLUNA Jordi Coca Premi Documenta 1987. El Balanci, 206. 112 pàgines. Una dona que es busca a si mateixa i tracta de trobar una nova manera de viure. Un llibre que és un gran pas endavant en l'obra novelística de Jordi Coca.</p>	<p>VIOLETA, EL SOMRIURE INNOCENT DE LA PLUJA Gabriel Janer Manila Col·lecció El Mirall i el Temps. 120 pàgines. ¿I què hi fan aquells vaixells de guerra, destructors i portaavions, ancorats a la badia de Palma?</p>
<p>Edicions BROMERA</p>	<p>EDITORIAL EMPÚRIES</p>
<p>DIARI D'UN JOVE MANIÀTIC A. McFarlane i A. McPherson. El diari secret de Peter Paine. Per a joves que volen saber... Actualment <i>best-seller</i> a la Gran Bretanya.</p>	<p>MAL DE LENGÜES Jesús Tuson A l'entorn dels prejudicis lingüístics. Col·lecció Biblioteca Universal Empúries núm. 36.</p>
 <p>GREGAL LLIBRES consorci d'editors valencians s.a.</p>	 <p>LA GALERA, S. A., EDITORIAL</p>
<p>L'OBRECARTES I dotze contes de vint minuts. Vicent Escrivà Gregal Juvenil, 21.</p>	<p>COL·LECCIÓ ELS GRUMETS DE LA GALERA Novel·les per a nois i noies Volums de 13,5 x 20 cm. il·lustrats a la ploma. Enquadernació rústica, plastificada.</p>
 <p>EDITORIAL TRES I QUATRE</p>	 <p>curial</p>
<p>FETS I FICCIONS Vicent Pitarch «Quaderns», 34. Reflexions sobre els fets del llenguatge, sobre la seua realitat crua —el conflicte— i alhora sobre les ficcions —els prejudicis— que la determinen.</p>	<p>RANDA 22 Llengua, literatura i història a Mallorca i Menorca. Dirigida per Josep Massot i Muntaner.</p>
 <p>ENCICLOPÈDIA CATALANA</p>	 <p>EDITORIAL TRES I QUATRE</p>
<p>DICCIONARI JURÍDIC CATALÀ Un volum de 14 x 21, 480 pàgines De venda a llibreries. «Els diccionaris de l'Enciclopèdia».</p>	<p>DAINA, 4 Revista de literatura dirigida per Vicent Alonso Textos de Jaume Pérez Montaner, Harold Bloom, Alberto Moravia, Feliu Formosa, Antoni Arca, Edoardo Sanguineti, etc.</p>

Hebreus del segle XV.

prenya. Ha derivat inclús en episodis que només poden entendre's al si d'un col·lectiu tan esquizofrènic com el valencià: fa poc en un poble de la Marina les *filaes* de moros es van negar a retre's a la host cristiana, origen de no poques tensions i recances. L'anècdota, divertida, és un amet on podria picar el neoislamisme xiïta —fanàtic i, per tant, temible, com tots els fanatismes religiosos, i polítics— per incorporar dins els seus mapes i guerres santes l'antic País Valencià mahometà. D'adeptes, no n'hi mancarien, especialment entre els que criden «antes moros que catalans».

Tòpics, reiteracions

La documentació arxivística i literària exhumada, en ben comptades ocasions ha estat sotmesa a un examen crític. Aclaparadorament es redactà pels funcionaris i els lletraferits de la cultura catalana i cristiana dominant. Les imatges per força ens arriben adulterades i, a més, passades pel filtre de la llengua, ¡quin agent més distorsionador! No em crec, per exemple, la idea tan manida del moro esquirol, ni tampoc la del jueu usurer. Són estereotips còmodes, tant per als contemporanis com per a l'historiador poc escrupolós. El món visualitzat, sentit, *viscut*, per moros i jueus no era contraposat al cristià sinó senzillament divers, i així mateix complementari. Cal endinsar-s'hi sense els servilismes de les opcions ideològiques prèvies, alliberat de qual-sevol prejuí: a l'interior de totes dues comunitats també hi havia de rics —i molt rics— i de pobres —i extremadament miserables—, creients i insensibles, lladres i desvergonyits, joglars i pilotaris, proxenetes i homicides.

La convivència rutllava, més bé que mal. El program de 1391 que acabà amb les jueries valencianes obeeix a

unes coordenades de més gran abast territorial: i una volta restanyades les nafres, tothom sabia les pràctiques més o menys clandestines dels neòfits i ningú no se n'escandalitzava. Eren honrats veïns, pagaven puntualment els seus impostos municipals.

¡Ai dels vents de ponent! Mals averanys, la Inquisició i la crisi interna d'una societat, la valenciana, mai no acabada de cohesionar i que es convulsionà durant la flamarada de les Germanies. Una revolta que exclougué per principi els mudèjars, com havien fet sempre els moviments socials medievals respecte a les minories ètniques. Una minoria massa significativa encara. Tot projecte revolucionari hauria de quedar simplificat si no prenia en compte el sector més desfavorit del delicat teixit social valencià. L'exclusió del mudèjar derivà, fatalment, en marginació, en un *apartheid*, en una distinció que havia passat desapercebuda conscientment al llarg de la *tolerant* tardor medieval. A l'endemà del bateig en les sèquies per agermanats enfollo-

tuània, de Palestina a Sud-àfrica veus silenciades retronen com mai, bo i advertint als monstres estatals que la *qüestió nacional* és un element corrosiu que els pot esmicolar a un llarg termini, molt més que els míssils o l'agitació propagandística ventada pels serveis d'intel·ligència.

La publicació del llibre de Robert I. Burns, *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València* (Ed. Tres i Quatre. Biblioteca d'Estudis i Investigacions n. 13. València, novembre 1987) adverteix que el conflicte no és nou als Països Catalans. El subtítol de «Societats en simbiosi», molt més eloqüent que el reclam publicitari, tradueix processos d'aculturació i préstecs mutus entre la triplicitat de col·lectius socials que caracteritzà, en paraules del jesuïta, «aquest fascinant regne pluriètnic, de cruïlla». Manlleus, i així mateix els mecanismes engegats pels «croats» per garantir la dominació, fruit d'una ràpida campanya militar, i, doncs, la submissió de les comunitats urbanes i rurals indígenes. Si la història, diuen,

Moros, cristians i jueus marcaren els primers compassos de la història valenciana.

nits es converteix en morisc, fals cristià, un cos estrany, una *nació* incòmoda, ara ja contraposada i, doncs, perillosa, dins d'una altra que camina amb passos fermes cap a l'absolutisme monàrquic, la intransigència religiosa i la castellanització profunda i irreversible.

Burns, el pintor

Llengües, cultures, nacions, tres temes davant els quals no podem dissimular interès, massa sovint apassionaments i vehemències. Debats irresolts no sols a casa nostra. Del Tibet a Li-

subministra exemples i models socials per a projectar al futur, vet ací que l'obra de l'investigador nord-americà posa en clar com tot aquell col·lectiu nacional que no disposa d'uns aparats polítics propis desapareixerà, més tard o més d'hora: als jueus els tocà el 1391, als mudèjars el 1609. Previsors com som, ja hem anat al sastre a fer-nos la mortalla.

Clar que l'objectiu de Burns rau en un altre lloc. No és un algomàver. El seu propòsit passa per espremer gavadals immensos d'una documentació avara i difícil d'interpretar, concernent

Sermó de Sant Vicent Ferrer.

als primers cinquanta anys de vida del nou regne. El resultat de conjunt és valuósíssim, tant per les hipòtesis llançades per a futures prospeccions, com pel tractament en profunditat d'àrees tan delicades com el feudalisme, el paisatge, la llengua, la sociabilitat, fins i tot les *mentalitats* i la microhistòria.

Acarar tal disparitat de temes presuposa un risc només salvable mitjançant un domini teòric de cadascun d'ells. Burns no és massa amic d'aturar-se en debats d'aquest caire. Prefereix desgranar els documents i engrossir-los amb prolises informacions dels seus protagonistes i dels esdeveniments continguts. Burns és un pintor, però els seus traços no són fins, delicats, ni perfilats amb el pinzell de la més actualitzada investigació historiogràfica. Burns és un gran creador de murals, perquè també sap escriure (a pesar que la traducció és massa feixuga, arcaïtzant i, a voltes, problemàtica), i no li dol l'arrogància dialèctica contra l'adversari. Però cal contemplar-los de lluny per quedar-nos amb la imatge global de la composició: «els temes de fascinació perenne, com ho són les relacions entre moros, jueus i cristians» a la Baixa Edat Mitjana valenciana. □